

*Акоп'яни Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової іноземної мови і перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»**Голікова О. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови і перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТИЛІСТИЧНО НЕЙТРАЛЬНИХ СЛІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто семантичний потенціал стилістично нейтральних слів в англійській мові на матеріалі термінів нафтогазової сфери. Узагальнено досвід українських та зарубіжних учених щодо дослідження української та англійської термінології у нафтогазовій сфері. Здійснено аналіз доменів, що складають концептуальну картину в нафтогазовій термінології української та англійської мов. Із застосуванням компаративного аналізу показано стилістично нейтральні лексико-семантичні групи слів в англійській мові, які мають потенціал у термінотворенні в нафтогазовій галузі. Через свою контекстуальну адаптивність загальноновживані стилістично нейтральні слова є невичерпним джерелом галузевого термінотворення. Зміст таких слів часто реалізується саме в контексті, тому вони є семантично неоднозначними поза реальним контекстом. Серед способів поповнення терміносистеми виділено семантичний потенціал таких стилістично нейтральних доменів, як «Тварини», «Предмети побуту», «Комахи», «Рослини», «Частини тіла», «Погода», «Професії», «Одяг», «Інструмент», «Кулінарія». Методом суцільної вибірки та на основі кількісного аналізу виявлено, що домени «Тварини», «Частини тіла» та «Одяг» є найбільш продуктивними у термінотворенні. В дослідженні також розглянуто лексико-семантичні характеристики нейтральної лексики, описано полісемантичні властивості стилістично нейтральних слів та їх контекстне подання в англійській мові, проаналізовано семантико-функціональні особливості стилістично невизначеної лексики, окреслено перспективи термінотворення на основі стилістично нейтральних слів, описано механізм опрацювання відповідних термінів у перекладі. Подано аналіз закономірностей і процесів термінотворення у нафтогазовій сфері, досліджено склад термінів з огляду на їхнє походження від стилістично нейтральних слів загальної лексики. За результатами наукових розвідок виявлено, що стилістично нейтральні слова є одним із найбільш ефективних, потужних і перспективних способів поповнення терміносистеми у нафтогазовій галузі.

Ключові слова: нафтогазова термінологія, англійська нафтогазова термінологія, домен, семантичний потенціал, стилістично нейтральні слова, полісемія.

Постановка проблеми. Сучасне перекладознавство потребує подальшого дослідження поняттєвої системи та її становлення, а також розгляду прошарку загальноновживаних слів, що є стилістично нейтральними, як невичерпного джерела зба-

гачення фахових терміносистем. Актуальними залишаються питання, пов'язані з визначенням, ознаками та місцем терміна у фаховій мові.

Метафоричність наукового осмислення дійсності приводить до переходу слів, що ми вживаємо у повсякденному житті, до розряду галузевих термінів. Це відбувається під впливом екстралінгвістичних факторів, а саме глобалізації світу, появи нових технологій, адже, як слушно зазначає Дж. Лакофф, «метафоричність не є перевагою чи недоліком мислення; це просто неминучість. Під час використання метафор краще сприймаються абстрактні поняття і надзвичайно складні ситуації» [9, с. 95].

Термінологія у нафтогазовій сфері динамічно розвивається відповідно до функціонального навантаження, адже вона повинна вирішувати прагматичні завдання сьогодення. Отже, її оновлення є неминучим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою нашого дослідження стали висновки видатних теоретиків Н.Д. Арутюнової, Г.О. Винокура, Ю.Н. Караулова, Т.Р. Кияка, Дж. Лакоффа, Д. Рітчі та інших науковців.

Саме нафтогазову термінологію досліджували С.М. Дорошенко [6], І.В. Гошовська [4], Р.С. Яремійчук [1], М.Д. Гінзбург, І.М. Корніловська, С.Д. Левіна, І.С. Рогова, Н.В. Терських, Х. Ліу, О.О. Єфремов, Н.О. Мішанкін, А.І. Дєєв. Однак семантичний потенціал стилістично нейтральних слів в англійській мові на матеріалі термінів нафтогазової сфери ще не був об'єктом дослідження у зіставному аспекті в українській та англійській мовах.

Метою статті є аналіз загальноновживаних стилістично нейтральних слів в аспекті контекстуальної метафоризації і потенціалу термінотворення в нафтогазовій сфері.

Об'єктом дослідження є терміни метафоричної природи у галузі нафтогазодобування, утворені на основі нейтральних слів в англійській мові, та їх еквіваленти у тексті перекладу.

Предметом дослідження є функціонально-семантичний потенціал загальноновживаної стилістично нейтральної лексики.

Головними завданнями дослідження є такі:

- 1) аналіз загальноновживаної лексики в семантично-функціональному аспекті;
- 2) опис явища полісемії загальноновживаних слів та їх контекстуальних семантичних трансформацій в англійській мові;
- 3) розгляд стилістично невизначеної лексики як джерела утворення нових термінологічних одиниць;

4) характеристика галузевої термінології у нафтогазовій сфері як такої, що містить прошарок термінів відповідної природи, а саме метафоризованих загальноновживаних слів;

5) надання класифікації семантичних груп термінів у відповідній сфері та їх статичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Задля ефективності стилістичного аналізу весь словниковий склад мови зазвичай поділяють на стилістично нейтральні та стилістично марковані слова. Ця класифікація, зокрема, надається у роботі В.А. Кухаренка [15, с. 25]. Загальноновживані слова є гнучкими за характером використання, вони легко адаптуються до різноманітних сфер і ситуацій спілкування. Щодо цього можна говорити про універсальність слововживання. Через свою контекстуальну адаптивність загальноновживані стилістично нейтральні слова є невичерпним джерелом галузевого термінотворення. Зміст таких слів часто реалізується саме в контексті, тому вони є семантично неоднозначними поза реальним контекстом.

Слова, що є стилістично забарвленими, розглядаються лінгвістами як антиподи нейтральних лексичних одиниць [16, с. 209]. Через свою невизначеність вони мають величезний потенціал до реалізації нових значень у певному комунікативному контексті. В англійській мові ця здатність підсилюється природою самої мови, де полісемія є очевидною яскравою рисою.

Слово є інформативною одиницею. Лінгвістика поділяє цю інформацію на денотативну та конотативну [16, с. 5]. Стилiстично нейтральні слова несуть виключно денотативну інформацію. Такими є більшість слів в англійській мові. Контекст вмикає допоміжні значення у таких словах, отже, вони можуть слугувати реалізації певного стилістичного завдання [8, с. 16–17, 25]. Виникають підстави для аналізу лексичного значення слова як комплексу денотативного і конотативного компонента. Денотативна складова частина надає узагальнене уявлення про об'єкт, а конотативна – додаткові характеристики [2, с. 3–4].

Якщо говорити про емоційне забарвлення лексичної одиниці, то воно безпосередньо пов'язане зі стилістичною маркованістю [7, с. 167]. У стилістично заангажованих словах міститься потужний емоційний поштовх. Якщо порівняти текстові приклади, де функціонують синонімічні нейтральні та стилістично забарвлені слова, це можна легко побачити.

Розглянемо два речення з роману М. Войцеховської “Don't Play Dead Before You Have To”.

1) *Last year you did what I told you and didn't bug me with so many questions* [17, с. 20].

2) *I was just asking you if you were ready...* [17, с. 23].

В першому випадку ми маємо справу зі стилістично забарвленим словосполученням *bug me with so many questions*, що дійсно є емоційно зарядженим, на відміну від стилістично нейтрального слова *ask* з прикладу 2.

Різні контекстуальні значення та змісти одного й того ж слова (емоційні, стилістичні тощо) разом організують його семантичну структуру. З іншого боку, здатність мовної одиниці передавати кілька різних значень називають полісемією [5, с. 4]. Варіанти значення слова визначає або його форма, або контекст. Єдність форми й змісту слова – це його лексико-граматичний варіант [13, с. 51]. Всі варіанти нейтрального слова разом утворюють його семантичну парадигму.

Стилiстично нейтральні слова практично не мають обмежень щодо сфери використання й адаптуються до різноманітних комунікативних ситуацій. Вони утворюють основну

частину словника, і їхня повторюваність є дуже високою. Ці лексичні одиниці є потужним інструментом утворення нових значень, зокрема термінологічних.

Нейтральні слова також можуть бути проаналізовані з точки зору їхнього семантичного потенціалу в межах фахової термінології. Наприклад, для статті ми вибрали термінологію нафтогазової сфери.

Наукова вербалізація дійсності часто відбувається на основі загальноновживаних слів шляхом метафоризації значення. Досить часто таким чином утворюються терміни-однословники [3, с. 101]. В певному контексті загальноновживані стилістично нейтральні слова набувають спеціалізації і втрачають своє первинне значення. Відбувається процес їхньої термінологізації.

Дослідники часто поділяють терміни, що утворилися на основі загальноновживаних слів, за способом утворення на кілька типів [11, с. 51]. Перша термінологічна група називає категорійні поняття. Тут серед денотатів присутні поняття навколишньої дійсності. В цьому разі наукове поняття ніби поглинає повсякденне, але відрізняється від нього певним чином. Наприклад, *planet* (планета) або *pollution* (забруднення). Друга та третя група термінів ґрунтуються на полісемантичному потенціалі слова. У термінів другої групи воно актуалізується шляхом метафоризації значення [11, с. 52]. Наприклад, *designer baby* – дитина, народжена шляхом штучного запліднення, *molecular sieve* – молекулярне сито. Терміни третього типу утворилися в результаті метонімічного перенесення. Наприклад, *abolition* – ліквідація, *transparency* – прозорість [11, с. 53].

Четверта група складається з термінологічних словосполучень, до складу яких входять стилістично нейтральні слова [11, с. 55]. Наприклад, *air pollution* – загазованість, *echo-effect* – копір-ефект, ехо-ефект.

Ми підтримуємо висновок О.В. Суперанської про первинність загальної номінації щодо термінологічної, адже спеціальні сфери постійно наповнюються новою інформацією, вербалізація якої потребує нових найменувань [10, с. 82]. В цьому аспекті загальноновживана стилістично нейтральна лексика є безцінним ресурсом термінотворення.

Досліджуючи метафору в нафтогазовій термінології англійської та української мов, І.В. Гошовська виділяє 16 основних доменів [4, с. 157], серед яких є емоційно забарвлені. Серед досліджуваних нами доменів було виділено 10 найголовніших на основі семантичного потенціалу стилістично нейтральних слів (300 термінів), які трансформувались у терміни нафтогазовидобувної сфери, а саме «Тварини», «Предмети побуту», «Комахи», «Рослини», «Частини тіла», «Погода», «Професії», «Одяг», «Інструмент», «Кулінарія».

Домен «Тварини» є одним з найпотужніших джерел терміноутворення: *pig* – скребачка для очищення труб; *rabbit* – шкребок для чистки трубопроводів; *cock* – кран; затвор; *donkey* – 1) допоміжний механізм; 2) невелика поршнева помпа; *dog* – 1) хомутик; палець; кулак; кулачок; зуб; 2) гачок; скоба; затискні кліщі; *bear cat* – 1) свердловина з важкими умовами експлуатації; 2) запобіжний пояс із брезенту; *wild cat* – розвідувальна (пошукова) свердловина на новій площі; *seal* – 1) сальникове ущільнення; сальник; 2) ізоляційний шар; *mole* – локатор для визначення профіля трубопроводу на перетині рік; *horse* – козли; рама; верстат; шаблон; *blind ram* – глуха плашка. Від назв тварин утворилися похідні словосполучення: *beaver dam* – грубомелений гільсоніт (нейтральний наповнювач

для ліквідації поглинання бурового розчину); *cat head* – безпечна котушка, котушка для затягування труб та інструменту в бурову; *rat hole* – шурф під квадрат (синонім *mouse hole*); відрізок свердловини меншого діаметра; *rat holing* – поступове зменшення діаметра свердловини.

До домена «Предмети побуту» було віднесено такі: *bed* – 1) станина; рама; 2) основа; 3) фундамент; подушка під фундамент; плита; 4) шар; пласт; 5) поклад; 6) русло, річище; 7) стэнд, пристрій для проведення випробувань; *blanket* – 1) покриття, поверхневий шар, захисний шар; 2) геоп. відклади, пласт, шар; нанос; покривка; *main control cabinet* – головна шафа керування; *cushion gas* – газ буферний (загальна кількість газу, яка підвищує тиск у колекторі від нуля до позначки, необхідної для забезпечення певного дебіту в процесі піднімання); *basket* – 1) павук, ловильний інструмент; пастка для підняття з вибою свердловини предметів; 2) сітка; *thread* – різь; нарізка.

Іншим способом терміноутворення є зооморфні метафори, серед яких ми окремо розглядаємо домен «Комахи». Наприклад, *bug* – 1) пристрій для очищення внутрішньої поверхні трубопроводу; *butterfly* – 1) кутник (для польових штанг); метелик (передавальний пристрій, що змінює напрямку руху тяг в горизонтальній площині); 2) впускний клапан; дросельна заслінка; *caterpillar* – гусениця; *grasshopper* – пристрій контролю водонафтового рівня у резервуарі; *moth balls* – нафталінові кульки для шлінування (гідророзриву).

Домен «Рослини» налічує невелику, але суттєву з точки зору частоти використання групу: *tree* – фонтанна ялинка; *bush* – 1) втулка, вкладиш; 2) бруска, гільза; 3) ізоляційна трубка; *rose* – сітка на прийомі насоса, всмоктувальна сітка; *root* – основа зуба шестерні (або кулястика); зв. вершина зварного шва; *thorn* – ловильний мітчик.

Семантична група «Частина тіла» складає 20% від усіх доменів стилістично нейтральних слів із потенціалом терміноутворення (рис. 1): *face* – ріжуча частина бура; *side* – 1) бік; кінець (ланцюга, паса); 2) геоп. сторона; бік; крило скиду; крило антикліналі; труб; ріре *eye* – наконечник з вушком (для труб); ріре

fingers – пальці, що підтримують труби у буровій вищці; *elbow pipe* – коліно труби; *shoulder* – 1) плече, буртик, виступ (болт); 2) упорний диск; поясок; зовнішній край (торця коронки); 3) уступ у тоці викривлення свердловини; *mouth* – 1) гирло (свердловини), гирло виробки; 2) вхідний отвір; вхідний патрубок; штуцер; 3) горловина; звуження; *root of tooth* – зуб; зубець; *knuckle joint* – шарнірний відхилювач (дефлектор); шарнірне з'єднання; *knee joint* – колінчасте з'єднання; *throat* – 1) зв. найменша товщина зварювального шва; 2) коротка сполучна частина (в трубопроводі); *tongue* – 1) язик; язичок; 2) шпунт, шил; шпонка; гребінь; виступ; *skin* – 1) зовнішній шар; оболонка; покриття; 2) плівка; поверхневий шар; 3) зовнішня обшивка; *skinning* – утворення поверхневої плівки; *belly* – потовщення пласта; розширення стовбура свердловини внаслідок обвалу породи; *leg* – зворотня сторона шва, що прилягає до основного металу.

Невеликий семантичний прошарок складає домен «Погода»: *mist* – нафтова курява; *cloud* – пляма; потемніння; помутніння; *flood front* – фронт заводнення; поточне положення поділу «нафта – вода».

Семантична група «Професії» становить 8% (рис. 1) у терміноутворенні нафтогазової сфери: *doctor* – 1) допоміжний механізм; 2) адаптер; перехідний патрон; 3) регульовальна прокладка; 4) налагоджувач (апарат, машину); ремонтувач; *guide* – 1) перехідна вилка пасової передачі; 2) геон. напрямна жила; *gas cleaner* – газоочищувач; *pilot* – 1) напрямний пристрій; цементувальний пристрій (цапфа, стрижень, виступ); напрямний стрижень (розширювача для розбурювання до більшого діаметра); *driver* – 1) ведучий шків; *runner* – 1) робочий шків; ходовий ролик, рухомий блок; ходовий кінець талевого каната; 2) ротор (турбіни); 3) ходова втулка; ходове кільце.

Серед нафтогазових термінів, що належать до домену «Одяг», розглядаємо такі: *bonnet* – ковпак; кришка; покривка; кожух; ріре *collar* – трубна муфта; *jacket* – 1) кожух; оболонка; обшивка; капот (двигуна); *guide shoe* – напрямний башмак; *sleeve* – 1) рукав; 2) гільза, втулка; трубка; пустотілий вал; 3) муфта; *coat* – ґрунтовка; покриття; шар; обшивка.

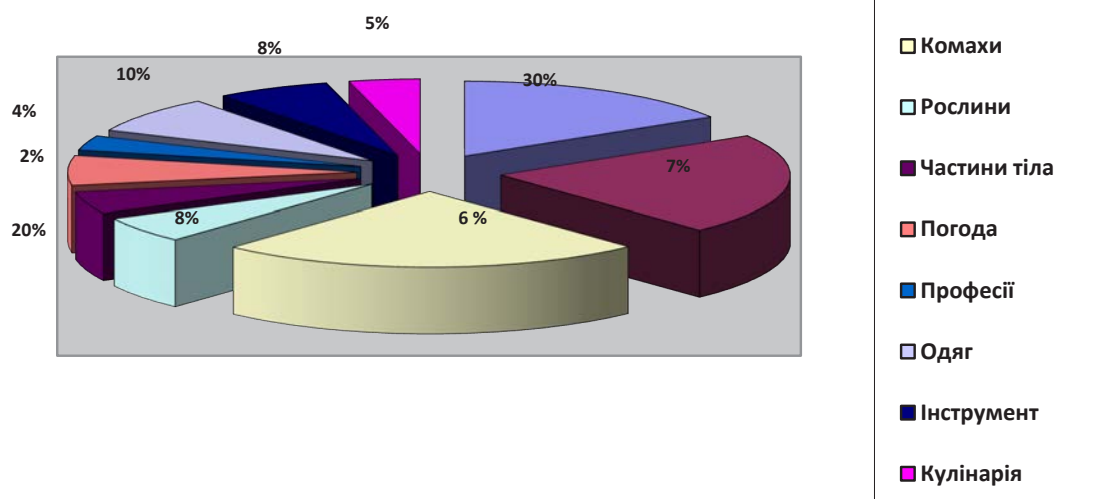

Рис. 1. Домени стилістично нейтральних слів з потенціалом терміноутворення

Домен «Інструмент» складає 8% (рис. 1) і має такі приклади: *fork* – підкладна вилка (інструмент, що застосовується під час штангового та канатного буріння для підвішування штанг і бурового інструмента на гирлі свердловини в ході скручування або викручування); *key* – 1) ключ; гайковий ключ; 2) ключ для скручування штанг; 3) підкладна вилка; 4) заклинений уламок керна в керноприймальній трубі, що не дає вийняти решту керна; *jack knife drilling mast* – вишка бурової установки, що складається.

Стилістично нейтральний домен «Кулінарія» має відносно невеликий потенціал термінотворення. Наприклад, *cake* – 1) затверділий шлам; 2) фільтраційна кірка на стінках свердловини; 3) сальник (ущільнені частинки породи, які забили проміжки між алмазами та матрицею в коронці); *kneading mill* – змішувач; *grating* – сітка; перфорований лист; колосник; каркас; *macaroni string* – насосно-компресорна колонна труби малого діаметру.

Отже, серед способів поповнення терміносистеми було виділено семантичний потенціал таких стилістично нейтральних доменів, як «Тварини», «Предмети побуту», «Комахи», «Рослини», «Частини тіла», «Погода», «Професії», «Одяг», «Інструмент», «Кулінарія». Методом суцільної вибірки та на основі кількісного аналізу було виявлено, що домени «Тварини», «Частини тіла» та «Одяг» є найбільш продуктивними у термінотворенні.

Висновки. Ми дійшли висновку, що стилістично нейтральні слова утворюють спільне ядро або основну частину словника. Загальноживані слова є гнучкими за характером використання, вони легко адаптуються до різноманітних сфер і ситуацій спілкування. Щодо цього можна говорити про універсальність слововживання. Через свою контекстуальну адаптивність загальноживані стилістично нейтральні слова є невичерпним джерелом галузевого термінотворення. Зміст таких слів часто реалізується саме в контексті, тому вони є семантично неоднозначними поза реальним контекстом. Термінологія у нафтогазовій сфері динамічно розвивається відповідно до функціонального навантаження, адже вона повинна вирішувати прагматичні завдання сьогодення. Отже, її оновлення є неминучим.

У статті розглянуто семантичний потенціал стилістично нейтральних слів в англійській мові на матеріалі термінів нафтогазової сфери. Узагальнено досвід українських та зарубіжних учених щодо дослідження української та англійської термінології у нафтогазовій сфері. Здійснено аналіз доменів, що складають концептуальну картину в нафтогазовій термінології української та англійської мов. Із застосуванням компаративного аналізу показано стилістично нейтральні лексико-семантичні групи слів в англійській мові, які мають потенціал у термінотворенні в нафтогазовій галузі. Серед способів поповнення терміносистеми було виділено семантичний потенціал таких стилістично нейтральних доменів, як «Тварини», «Предмети побуту», «Комахи», «Рослини», «Частини тіла», «Погода», «Професії», «Одяг», «Інструмент», «Кулінарія». Методом суцільної вибірки та на основі кількісного аналізу було виявлено, що домени «Тварини», «Частини тіла» та «Одяг» є найбільш продуктивними у термінотворенні. В дослідженні також було розглянуто лексико-семантичні характеристики нейтральної лексики, описано полісемантичні властивості стилістично нейтральних слів та їх контекстне подання в англійській мові, проаналізовано семантико-функціональні особливості сти-

лістично невизначеної лексики, окреслено перспективи термінотворення на основі стилістично нейтральних слів, описано механізм опрацювання відповідних термінів у перекладі. Подано аналіз закономірностей і процесів термінотворення у нафтогазовій сфері, досліджено склад термінів з огляду на їхнє походження від стилістично нейтральних слів загальної лексики. За результатами наукових розвідок виявлено, що стилістично нейтральні слова є одним із найбільш ефективних, потужних і перспективних способів поповнення терміносистеми у нафтогазовій галузі.

Перспективу подальшої роботи вбачаємо у вивченні особливостей перекладу метафоризованих англійських термінів українською мовою.

Література:

1. Англо-український нафтогазовий словник / заг. ред. Р.С. Яремійчука. Львів, 2008. 680 с.
2. Гольдман А.А. Опыт исследования стилистических потенций нейтральных слов (на материале имен существительных английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 1977. 18 с.
3. Гороть С.І. Лексикологія сучасної англійської мови : курс лекцій. Луцьк, 2007. 144 с.
4. Гошовська І.В. Метафора в нафтогазовій термінології англійської та української мов. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3 (2). С. 157–163.
5. Димова С.Н. О полифункциональности слова с широким значением (на материале английского существительного way) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 1972. 22 с.
6. Дорошенко С.М. Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток : монографія. Полтава, 2014. 139 с.
7. Звєгінцев В.А. Семасиологія. Москва, 1957. 320 с.
8. Воробйова О.П., Бойцян Л.Ф., Ганецька Л.В. та ін. Методичні вказівки до семінарських і практичних занять із стилістики англійської мови. Київ, 1997. 77 с.
9. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, якими ми живемо. Москва : Едиторіал УРСР, 2004. 256 с.
10. Суперанская А.В., Подольская Н.В. Васильева Н.В. Общая терминология: вопросы теории. Москва, 2012. 248 с.
11. Цаголова Р.С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии. Москва, 1985. 146 с.
12. Amosova N.N. English Contextology. London, 1968. 106 p.
13. Arnold I.V. The English Word. Moscow, 1986. 295 p.
14. Galperin I.R. Stylistics. Moscow, 1977. 332 p.
15. Kukharensko V.A. A Book of Practice in Stylistics. Vinnytsia, 2000. 160 p.
16. Rayevska N.M. English Lexicology. Kyiv, 1971. 335 p.
17. Wojciechowska M. Don't play dead before you have to. New York, 1970. 115 p.

Akopiants N., Holikova O. Semantic potential of stylistically neutral words in English

Summary. The article deals with the semantic potential of stylistically neutral words in English on the basis of terms of the oil and gas area. Experience of the Ukrainian and foreign scientists in the study of the Ukrainian and English terminology of the oil and gas industry is summarized. The domains that make up the conceptual picture in the oil and gas terminology of the Ukrainian and English languages are analyzed. The method of comparative analysis is used to show stylistically neutral lexico-semantic groups of words in the English language, which have a potential in term formation in the oil and gas area.

The semantic potential of such stylistically neutral domains as “Animals”, “Household Articles”, “Insects”, “Plants”, “Parts of the Body”, “Weather”, “Professions”, “Clothes”, “Tools”, “Cooking” is distinguished among the ways to replenish the terminology system. It has been revealed, by the method of continuous sampling and on the basis of quantitative analysis, that the domains “Animals”, “Parts of the Body” and “Clothes” are the most efficient in term formation. The study also examines the lexical and semantic characteristics of neutral vocabulary, describes the polysemantic properties of stylistically neutral words and their contextual presentation in the English language, analyzes the semantic and functional features of stylistically unmarked vocabulary, designates

the prospects of term formation based on stylistically neutral words, describes the mechanism of dealing with the relevant terms in translation. The article analyzes the patterns and processes of term formation in the oil and gas area, examines the composition of terms in connection with their origin from stylistically neutral words of general vocabulary. The results of scientific research have shown that the stylistically neutral words are one of the most effective, powerful and promising ways to replenish the terminology system in the oil and gas industry.

Key words: oil and gas terminology, English oil and gas terminology, domain, semantic potential, stylistically neutral words, polysemy.